

Πίναξ ήμερομισθίων

	Προπολεμικῶς 1914	ὑπὸ συνθήκας 1922-1923	
	Χρ. δρ.	τρέχ. δρ.	Χρ. δρ.
Μέσον ήμερομισθ.	3.00	18	1.20
Ἐργατῆς	3.50	22	1.40
Μεταφορεὺς	2.50	18	1.20
Διαλογεὺς	1.25	12	0.80
Ἐπιστάτης (μην)	200	900	60.00
Γεωμέτρης »	250	1000	67.00
Μηχανικὸς »	500	2000	130.00
Διευθυντῆς »	1000	3000	200.00
Λογιστῆς »	250	1200	20.00

Πίναξ ἀνταλλακτικῆς δυνάμεως μέσου ήμερομισθίου κατὰ τὸ 1914 καὶ 1923

	1914		1923	
Ἄρτος	δκ.	6.00	δκ.	4.00
Ἐλαίαι	»	3.00	»	2.00
Κρέας	»	3.00	δράμια	300
Ἄρουζα	»	3.00	δκ.	1 καὶ 1/4
Ἄλευρον	»	5.00	»	2.00
Ἄσπρια	»	5.00	»	2.00
Σάπων	»	3.00	»	1.00
Καφῆς	»	1.00	δράμια	150.—
Ζάχαρις	»	3.00	»	300.—
Πετρέλαιον	»	3.00	»	500.—
Εργατ. Ὑποδήματα	»	1 3	ζευγος	1/10
Ἐπιδιορθ. ὑποδημ.	ζευγος	2.00	»	1 2
Χασῆς	»	5.00	πήχεις	1.00
Φορεμ. εργατ.	πήχεις	1 2	φόρεμα	1 6
Φόρεμα ἑορτῆς	φόρεμα	1 10	»	1 30
Κάρβουνα	»	12.	δκάδ.	9.00

Πίναξ στοιχειωδῶν δαπανῶν εργατικῆς οἰκογενείας ἐκ 5 μελῶν μηνιαίως

Εἶδος	Μονάδες	Δαπάναι δλικάι 1923 τρέχ. δραχμαί	1912 χε. δραχ.
Ἄρτος	δκ. 60	250.00	33.00
Ἐλαιον	» 3	75.00	3.00
Ἐλαίαι	» 5	50.00	4.00
Σάπων	» 1	18.00	1.00
Ζάχαρις	» 1.00	28.00	1.00
Ἄσπρια	» 10.00	120.00	5.00
Λαχανικά	» 10.00	30.00	3.00
Ἄρουζα	» 2.00	30.00	3.00
Καφῆς	» 1 8	8.00	0.50
Πετρέλαιον	» 1.00	15.00	1.00
Ἄλευρον	» 1.00	8.00	0.60
Κρέας	» 2.00	60.00	2.50
Ἰχθύες	» 2.00	25.00	1.00
Θῖνος	» 4.00	16.00	1.00
Κάρβουνα	» 30.00	60.00	6.00
Ἐπιδιορθ. ζεύγ. ὑποδημάτων	1.00	25.00	2.00
Ὑποδήματα	» 1.00	125.00	7.50
Φορέματα	» 1.00	250.00	15.00
Διάφορα ἀσπρόρουχα		100.00	10.00

Ὀλικὸν 1293 110.10

Ἔσοδα Μηνιαίως

Μέσος ἔσρος ήμ. $25 \times \text{τρ. δρ. } 18 = \text{τρ. δρ. } 450$ ήμερ. $25 \times \text{δρ. χρ. } 3 = 75$
 Ἐλλειμμα ἐργάτου » » 743 » » 24.60
 ή χρ. δρ. 49.60 » » 24.60

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ήμερομ. τοῦ ἐργάτου εἶνε 40σ[ο] τοῦ προπολεμικοῦ, καὶ ὅτι τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας μηνιαίον αὐτοῦ ἔλλειμμα διὰ τὰς στοιχειώδεις αὐτοῦ δαπάνας εἶνε 60σ[ο] καὶ προπολεμικὸν 25 σ[ο].

Τὸ ἔλλειμμα τοῦτο προπολεμικῶς συνεπληροῦτο διὰ συμπληρωματι-

κτλ εργασίας μελών της οικογενείας και διά των εισοδημάτων αυτών, εν ᾧ σήμερον τὸ τοιοῦτον εἶνε μερικῶς μόνον δυνατὸν διὰ τὸ υπερδάλλον αὐτοῦ και διὰ τὰς ἐμπολέμους συνθήκας κ. τ. λ.

Κατ' ἀντίθεσιν τὰ κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως ἀνέρχονται εἰς 140 σφ., ἐν ᾧ προπολεμικῶς σπανίως ὑπερέβαινον τὰ 10—15 σφ., ἐκτός τινων ἀπροόπτων ἐξαιρέσεων.

Τὰ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος συμπεράσματα εἶνε αὐτονόητα.

3) Ἑργατικαὶ δαπάναι ὑπὸ ἐνδεδειγμένην διοργανώσιν ἐκμεταλλεύσεως.

Ἐάν ὅμως ἀντὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος συστήματος ἐφαρμόσωμεν τὴν ἐνδεδειγμένην τεχνικὴν διοργανώσιν και ἀντιμετωπίσωμεν τὸ πρόβλημα τῶν ἐργατικῶν θύτων, ὡς γίνεται και εἰς τὰ λοιπὰ βιομηχανικὰ κράτη, τότε ἵνα ἐπιτύχωμεν παραγωγὴν 700.000 τόννων λιγνίτου ἐτησίως, θὰ ἀπαιτηθῶσιν οἱ ἑξῆς οικονομικοί, τεχνικοὶ και ἐργατικοὶ παράγοντες.

Πίναξ παραγωγικῶν παραγόντων και δαπανῶν ἡμερησίως διὰ παραγωγὴν 700, 000 λιγνίτου ἐτησίως, ὑπὸ ἐνδεδειγμένην εἰδικὴν τεχνικὴν διοργανώσιν τῶν ἐκμεταλλεύσεων.

A. Ἑργάται

Ἑργάται	ἀριθμὸς	μεσ. ἡμερομ. τε. δε.	Ὀλικὴ Δαπάνη	
			τε. δε.	χε. δε.
Ὀρύχται	2000	40	80,000	
μεταφορεῖς	1250	30	37,500	
διαλογεῖς κτλ.	1000	15	15,000	
	4250		132,500	9,500

B. Προσωπικὸν

Ἐπιστάται	50 μ.	2000 τρ. δε.	= 133 χρ. δε.	ὄλικ. 100.000 δε. τρ.
Ἐργοδηγοί	20 »	3000 » »	= 200 » » »	60.000 » »
Μηχαν. εἰδικοί	12 »	4500 » »	= 300 » » »	54.000 » »
Ἀρχιμηχανικοὶ	Εἰδ. 6	μισθ. 6000 τρ. δε.	= 400 χ. δ.	ὄλικ. 36.000 δε. τρ.
Διευθυντ. εἰδικοί	6 »	9000 » »	= 600 » »	54.000 δε. τρ.
		Σύνολον μηνιαίως χρ. δε.	20.260	304.000
		ἡμερησίως » »	67 »	10.100

Γ. Παραγωγικὴ κατὰ τόννον δαπάνη.

Εἰς ἡμερομίσθια	142.000 : 2000 =	δ. τ. 71,00 =	χρ. δε. 4,73
Εἰς προσωπικόν	10.000 : 2000 =	» » 5,05 =	» » 0,33
Εἰς ξυλείαν		» » 7,50 =	» » 0,50
Σύνολον		83,55	» » 5,56
Διάφορα και γενικά ἐξοδα		15	» » 1,00
Σύνολον		98,55	» » 6,55

Δ) Ἀπόδοσις ἐργάτου.

I 2000 : ἡμερ. 4.250 = 444 χιλιογραμμ.

Ε) Σημείωσις.

1) Διὰ τὴν ξυλείαν ὑπελογίσταμεν 6—7 τρ. δραχ. κατὰ τρέχον μέτρον, ἀντὶ τῆς νῦν τιμῆς 13 δραχ. τρεχ. διότι ἡ ξυλεῖα εἰς τοὺς ὀλοτομοῦντας στοιχίζει 5—6 δε. κατὰ τρέχον μέτρον ὑπὸ τοὺς παρόντας γυξτημένους φόρους. Καὶ τοσοῦτον θὰ ἐστοιχίξεν, ἐάν τὸ ἀνωτέρω μνημονευόμενον Συνδικάτον καταναλώσεως πρώτων ὕλων προέβαιεν εἰς τὴν ὀλοτόμησιν διὰ γενικὸν λ)σμον ὅλων τῶν λιγνιτοπαραγωγῶν.

2) Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος παρατηροῦμεν, ὅτι εἶναι δυνατὸν και τὰ ἐργατικὰ ἡμερομίσθια νὰ προσεγγίσωσι τὰς στοιχειώδεις αὐτῶν ἀνάγκας και τὴν παραγωγικὴν δαπάνην νὰ ἐλαττώσωσι πρὸς γενικὸν συμφέρον τῆς παραγωγῆς. Διὰ τῆς ἐνδεδειγμένης διοργανώσεως ἡ μέση ἀπόδοσις τοῦ ἐργάτου ὑπολογίζεται περὶ τὰ 440 χιλιογράμμ. Ἡ ἀπόδοσις ὅμως αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ διπλασιασθῇ και ἀσφαλῶς νὰ αὐξηθῇ κατὰ 50%, ὅποτε ἡ παραγωγικὴ δαπάνη θὰ κατῆρχετο μέχρι 4 χρ. δραχμῶν. Ἡτις δαπάνη εἶναι περίπου ἡ ἐνδεδειγμένη διὰ τὰ ἰδικὰ μὲς στρώματα τοῦ λιγνίτου, κατὰ τὰς ὁμίλας και εἰρηνικὰς συνθήκας.

3) Ὑπὸ τοιαύτην παραγωγικὴν δαπάνην εἶναι δυνατὸν νὰ συναγωνισθῶσιν οἱ λιγνίται τιμὴν γαιωνιράκων μέχρι 20 σελην. κατὰ τόννον.

4) Τεχνικὸν προσωπικόν.

Εἰς τὴν τεχνικὴν διοργανώσιν εἰσάγομεν φαινομενικῶς πολὺἀριθμὸν τεχνικῶν προσωπικῶν, διότι εἶνε τὸ μόνον μέτρον ὅπως διοργανωθῶσιν αἱ ἐκμεταλλεύσεις και αὐξηθῇ ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἐργάτου κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐπικρατούσας ἀντιλήψεις, ὅτι ἔρχοῦν μερικοὶ τίτλοι ἐπιστῶτων και μηχανικῶν, κακῶς μάλλιστα ἀμειβομένων, ὅπως ἡ ἐργασία βαίνῃ κατ' εὐχρῆν, μόνον τοῦ ἐπιχειρηματίου σήμερον ὡς ἐκτῶν ἐκτάκτων συνθηκῶν, ἀλλ' ὅχι κατ' εὐχρῆν και τοῦ μέλλοντος τῆς ἐπιχειρήσεως.

ιγ) Συμπέρασμα.

Ἀνακεφαλαιώντες τὰ ἀνωτέρω παρατηρούμεν, ὅτι ὑπάρχουσιν ἀποθέματα λιγνιτῶν ἄρκετὰ διὰ τὴν κατανάλωσιν μιᾶς πεντηκονταετίας, καὶ ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναγκαιόσθα ἐτησίᾳ παραγωγή 700.0000 τόνων λιγνιτῶν καὶ εἰς τιμὴν ἐπαρκῆ διὰ ἀποτελεσματικῶν συναγωνισμῶν πρὸς τοὺς γαιάνθρακας, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἡ πρόσληψις ἐπαρκοῦς ἀνωτέρου ἐμπειροῦ καὶ εἰδικοῦ τεχνικοῦ προσωπικοῦ καὶ ἡ ἐνδεδειγμένη τεχνικὴ διοργάνωσις. Διὰ τοῦ μέσου τούτου θὰ καταστή δυνατὸν νὰ ἀυξηθῇ ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἐργάτου, καὶ νὰ βελτιωθῶσιν αἱ ἀποδοχαὶ αὐτοῦ ἀναλόγως πρὸς τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας, ὅποτε θὰ προσέλθωσιν οἱ ἀναγκαιούσθες ἐργάται.

Διὰ τὴν πλήρη τεχνικὴν διοργάνωσιν τὰ ὑπάρχοντα κεφάλαια δεόν νὰ συμπληρωθῶσιν δ. ἀ δέκα ἑκατομμ. δραχμῶν· καὶ ἐπὶ πλέον εἶναι φρόνιμον τὰ κεφάλαια νὰ μετατραποῦσιν ταύτοχρόνως καὶ προαιρετικῶς εἰς χρυσὰς δραχμάς, ἵνα ἐπέλθῃ μονίμως ἡ ἐξυγίανσις τῶν ἐταιρειῶν ἐκ τυχόν προηγουμένων κακῶν διαχειρίσεων.

Τὰ οὕτω οικονομικὰ ἀποτελέσματα συνοψίζονται εἰς τὸν κατωτέρω πῖνακα. Διὰ τὴν κατανάλωσιν ὡς αὐτῶς· εἶναι σκόμιμον διὰ κεφαλαίων τῶν λιγνιτοπαρκαγωγῶν νὰ ἰδρυθῇ Συνδικάτον καταναλώσεως λιγνιτῶν καὶ προμηθείας ὀλικῶν ἐκμεταλλεύσεως.

Τὸ Συνδικάτον τοῦτο θὰ ἡσυχάσει ἢ μόνον μετὰ τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐνδεδειγμένων ἐγκαταστάσεων ἢ ταύτοχρόνως καὶ μετὰ τὴν πώλησιν ἢ καὶ μετὰ τὴν καθῶσιν τῶν λιγνιτῶν, ὅποτε ὡς ἀνωτέρω ἀπεδείχθη θὰ πραγματοποιηθῶσιν μεγάλα κέρδη.

Τὰ κέρδη τοῦ Συνδικάτου θὰ κατανέμονται μεταξὺ τῶν παραγωγῶν ἀναλόγως τῆς ποσότητος καὶ τῆς ποιότητος τοῦ παραδοθέντος λιγνίτου.

Οὕτω θὰ καταστή δυνατὸν νὰ ἐκμεταλλεύηται πᾶς τις οἰονδήποτε λιγνιτωρυχεῖον καὶ νὰ παραδίδῃ τὴν παραγωγὴν πρὸς τὸ Συνδικάτον εἰς τιμὴν καθορισθεῖσαν εἰς τὸ 1/3 τῆς τιμῆς τῶν γαιάνθρακων· καὶ ἐὰν ἀκόμη ὑπάρχη παρκαγωγικὴ τις ζημία, αὕτη θὰ καλύπτεται ὑπὸ τῶν κερδῶν τοῦ Συνδικάτου.

Τὸ Συνδικάτον ἐπὶ πλέον θ' ἀναλαμβάνῃ τὴν προμηθειαν πασῶν τῶν πρώτων ὀλῶν καὶ τὴν μεταφορὰν τῶν λιγνιτῶν δι' ἰδίων μέσων, οὕτως ὥστε οἱ παραγωγοὶ ν' ἀνακουφίζωνται εἰς τὰς δαπάνας λίαν ἐπιφελῶς.

Τὰ οικονομικὰ ἀποτελέσματα τῆς λειτουργίας τῶν ἐκμεταλλεύσεων καὶ τοῦ Συνδικάτου καταναλώσεως συνοψίζονται εἰς τοὺς κάτωθι

πίνακας κατὰ τὰς διαφόρους ἀπόψεις τὰς μνημονευθείας εἰς τὸ οἰκτεῖον κεφάλαιον.

ιδ'. Πίνακες οικονομικοῦ ἱπολογισμοῦ καὶ πιθανῶν κερδῶν παραγωγῆς καὶ Συνδικάτου καταναλώσεως λιγνιτῶν.

Οἰκονομικὸς ἀπολογισμὸς ἐκμεταλλεύσεων λιγνίτου

Α. Βάσις τιμῆς γαιάνθρακων 42 σελήνια κατὰ τόννον Πειραιᾶ

Κεφάλαια	τρ. δρ. 42.000.000	χρ. δρ. 2.800.000
Παραγ. ἐτησ. λιγν.	700.000 τόνν.	
Παραγωγικὴ δαπάνη	158	10.47
		52.50
Τιμὴ γαιάνθρακων	787 1/2	σελ. 42
καταναλ. λιγν.	262.50	17.50
1/3 γαιάνθρακων		σελ. 14
Κέρδος κατὰ τόννον	104.50	7.00
Ὀλικὸν κέρδος	τρ. δρ. 72.600.000	χρ. δρ. 4.900.000

Τόκοι κεφαλαίων 15%	τρ. δρ. 8.400.000	χρ. δρ. 560.000
ἀπόδοσις ἐντὸς 10 ἐτῶν		
Καθαρὸν κέρδος	64.400.000	4.340.000

Β. Βάσις τιμῆς γαιάνθρακων 30 σελην. Πειραιᾶ

Τιμὴ γαιάνθρακων	τρ. δρ. 562.50	χρ. δρ. 37.50 σελην. 30
Τιμὴ λιγνιτῶν 1/3	187.50	12.50
παραγωγ. δαπάνη	150	10
κέρδος κατὰ τόννον	37.50	2.50
ὀλικὸν κέρδος	262.250.000	1.750.000
Καθαρὸν κέρδος	17.850.000	1.190.000

Γ. Οἰκονομικὸς ἀπολογισμὸς Συνδικάτου καταναλώσεως λιγνίτου καὶ προμηθείας πρώτων ὀλῶν

Δαπάνη ἐγκαταστάσεων		τρ. δρ.	χρ. δρ.
δι' ἐσχάρας 1000 τετρ. μ.		500.000	
1)2 ἀτμολεβήτων		11.000.000	
Σύνολον		11.500.000	
διὰ θερμαστῆς		28.500.000	766.000δρ.
Σύνολον		40.000.000	1850.000

Δι' ἐξυπηρέτ. ἀνωτέρω 1) 12 τιμ. γαιανθρ. κατὰ τόν. τρ. 65.60	χρ. δρ. 4.375
ἐπὶ 700.000	> > 45.920.000
Κέρδος ἐγκαταστάσεως καὶ καύσεως	> > 3.920.000
Πλεονάζον κέρδος παραγωγῆς	> > 64.400.000
Σύν. κερδῶν ἐπιχειρήσ. } ἐπὶ τιμ. γαιαν. 42 σελ.	> > 70.320.000
παραγωγ. καὶ καταναλ. }	4.756.000

Δ'. Ἐπὶ τιμῇ γαιανθράκων 30 σελήνια

Δι' ἐξυπηρέτ. κερφ. ἐγκατ. καὶ καύσεως 1) 12 χρ. δρ. 37,5 = κατὰ τόνν.	3,12
τρ. δρ. 46,80	> > χρ. δρ.
ἐπὶ 700.000 τόνν.	> > 2.205.000

Δι' ἀποσβ. ἐντὸς δεκαετίας ὑπηρεσία καύσεως	2.000.000
Καθαρὸν κέρδος ἐπιχειρ. καύσεως	205.000
> συνολικὸν κέρδος μετὰ παραγωγικοῦ χρ. δρ.	1.395.000

Ε' Κέρδη Συνδικαίου

Ἐκ παραγωγῆς καὶ πωλήσεως ἀτμοῦ διὰ ἀτμοκινητήρας πρὸς κίνησιν 83.000 ἵππων.

α) Τιμὴ γαιανθράκων 42 σελήν.	χρ. δρ 52. 50
γαιάνθρακες καθ' ἵππον 1 χιλιογρ. τιμῇ	> > 0,0 52
Λιγνίται > 1. 50	> > 0,0 25
Κέρδος καθ' ἵππον	> > 0,0 25

Ἐπὶ 83000 ἵππων ἐπὶ 12 ὥρας καὶ 360 ἡμ = χρ. δρ. 9.324.000 = τρ. δρ. 139.860.000.

β) Ἐπὶ τιμῆς γαιανθράκων 30 σελήν. καὶ λιγνιτῶν 12. 50 χρ. δρ. Κέρδος ἐξ ἀνωτέρω ἐπιχειρήσεως = χρ. δρ. 6.632.640 = τρ. δρ. 99.489.000.

Πιθανὰ συνολικὰ κέρδη ἐπὶ τιμῇ γαιανθράκων 42 σελήν. κατὰ τόννον.

1) Ἐξ ἐκμεταλλεύσεως τρ. δρ. 64.400.000 = χρ. δρ. 4.340.000
2) Ἐκ Συνδικαίου > > 139.860.000 = > > 9.324.000
204.260.000 = 13.664.000

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

ΚΑΙ ΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΑΞΙΑΙ

ΥΠΟ ΑΓΓΕΛΟΥ Γ. ΤΣΟΥΡΗ

Ἡ θεωρία τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ προφυλασσομένη ἀπὸ τὰς ἐπικινδύνους γενικεύσεις, ἃς ἐνθουσιώδεις καὶ ὀρμητικοὶ ὀπαδοὶ τῆ ἀπέδωσαν, εἶρε τὴν ἐπικύρωσιν τῆς καὶ εἰς τὴν σύγχρονον ἡμῶν οἰκονομικὴν ἀνατροπὴν τὴν προκληθεῖσαν ἐκ τοῦ μεγάλου πολέμου.

Εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς οἰκονομικῆς λαίλαπος ἀνετράπη καὶ ἡ εὐαίσθητος ἰσορροπία τῆς μικρᾶς λέμβου, ἥτις μᾶς διεφύλαττε διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὡς πολῦτιμος κιβωτός, τὰς κοινωνικὰς ἀξίας. Δὲν πρόκειται περὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀξιῶν ἐκείνων αἰτινῶν συνιστώσῃ τὸ περιεχόμενον τοῦ πολιτισμοῦ, ὑπὸ τὰς δύο αὐτοῦ ὑποδιατάξεις, τῆς civilisation καὶ τῆς kultur. Αἱ ἀξίαι περὶ ὧν πρόκειται ἐνταῦθα συναντῶνται εἰς τὸν δεῦτερον κύκλον, τῆς kultur, καὶ ἀποτελοῦν μέρος μόνον αὐτῆς. Συμπίπτουν εἰς τὴν εὐρύτεραν ἀντίληψιν τῆς ἀξίας, νοουμένης ὡς ἐκτιμήσεως ὀρισμένου περιεχομένου, ἀναγνωριζομένου εἰς τὴν ζωὴν ὡς ἀξίας, διότι ἀνταποκρίνεται καὶ ἐξυπηρετεῖ ὀρισμένους τοῦ ἀνθρώπινου βίου ἀνάγκας.

Ἡ ἐννοια τοῦ καλοῦ τοῦ κακοῦ, τοῦ δικαίου τοῦ ἀδίκου, τοῦ ὀραίου τοῦ ἀσχήμου, τῆς μουσικῆς ἁρμονίας καὶ τῆς ἡχητικῆς παρακρούσεως, οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ καὶ ἄλλαι ἐκκόμη λεπτομερέστεραι ἀντιλήψεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀνήκουσιν εἰς τὸν εὐρύτερον αὐτὸν κύκλον ἀξιῶν, ἐκ τοῦ ὁποῦ πάλιν ὀρισμένος ἀριθμὸς ἐξ αὐτῶν, κατὰ συνεκτικὰ στοιχεῖα ἀνακύπτοντα εἰς τὴν ζωὴν, ἀποχωρίζεται τοῦ συνόλου, διὰ τὴν ἀποτελέσει τὰς μερικωτέρας κατηγορίας τοῦ δικαίου, τῆς ἠθικῆς, τῆς αἰσθητικῆς κλπ.

Ἐκάστη ἐποχὴ ἰδιαίτερος, καὶ ἡ ἱστορία αὐτῆ ἐν τῷ συνόλῳ τῆς, θεμελιούται ἐπὶ ὀρισμένων ἀξιῶν. Εἰς μυστικοπαθεῖς ἐγκεφάλους, ἡ μορφή αὐτῶν εὐρίσκει τὴν γένεσιν τῆς εἰς μεταφυσικὰ αἰτία. Ἀπόρροια δὲ ὁ μεταφυσικισμὸς τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, ὅστις ἐν τῇ ἀναζητήσει τῆς αἰτίας τοῦ περιβάλλοντος ἡμᾶς κόσμου μᾶς ἐξωθεῖ πέραν τῶν ὀρίων τοῦ φυσικοῦ, εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ μεταφυσικοῦ, ἐξεδηλώθη ἀπανταχοῦ ὅπου τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀνήσυχον ἀπὸ τὸν θεμελιώδη

τῆς αἰτιότητος νόμον, ἔτεινεν εἰς ὀλοκλήρωσιν τῶν διαλογισμῶν του, διὰ τῆς ἀναγωγῆς τῶν φαινομένων εἰς τὰς ἀρχικὰς τῶν αἰτίας.

Ἐν τῇ κατευθύνσει ἐκείνῃ τῆς σκέψεως, εἴτε εἰς τὸν ἐξωτερικὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον, ἀναφερομένη, εἴτε εἰς τὸν ἐσωτερικὸν τοιοῦτον τῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν, ἐπῆλθε πάντοτε διὰ τὴν συμπληρώσιν τὴν ἐλλείπουσαν ἐμπειρίαν τὸ στοιχεῖον τοῦ μεταφυσικοῦ. Ἡ μορφή, ὅφ' ἦν τοῦτο ἐξεδηλώθη, ἐποίκιλλε κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς φαντασίας τοῦ ἐρευνῶντος. Ἰπῆρξεν ἐποχή, καθ' ἣν ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια δὲν ἐγνώρισεν ὅρια εἰς τὴν δημιουργικὴν ἐπέμβασιν τῆς μεταφυσικῆς αἰτίας ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου οὕτινος ἐπίστευσε ὅτι ἐκίνει αὐτὴ καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις των, τὰ νήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Πρὸς τὴν ἀντίληψιν ταύτην, ἐκ παραλλήλου βλίνουσα ἡ ἐκδηλουμένη ἐν τῇ ἐρεύνη τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τῶν νοημάτων καὶ ἀποδίδουσα αὐτὰ εἰς τὴν θείαν ἀποκάλυψιν, συνιστᾷ τὸ διακριτικὸν γνώρισμα ἰδιαίτερας ἐποχῆς, ἣτις ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἀναλυθείσης ὑπὸ τοῦ *Compte* εἰς τὸν περίφημον νόμον τῶν τριῶν σταδίων, λαμβάνει τὴν θέσιν τοῦ *stade théologique*. Τὰ ἐπόμενα δύο στάδια, τὸ *stade metaphysique* καὶ τὸ *stade positif*, ἀπαλλασσόμενα τῆς ἀντιλήψεως ταύτης, δὲν ἀπαλλάσσονται καὶ τῆς μεταφυσικῆς ἐκδηλώσεως, ὑφισταμένης ποσοτικὴν μόνον διαβάθμισιν ἐν αὐταῖς.

Ἀπόρροια ὁ μεταφυσικισμὸς τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος ὅστις ἐν τῇ ἀναζητήσει τῆς αἰτίας μᾶς ἐξωθεῖ πέραν τῶν ὁρίων τοῦ φυσικοῦ, εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ μεταφυσικοῦ, θὰ ἐκδηλοῦται ἀπανταχοῦ, ὅπου ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια δὲν ἐξέλιθη εἰσέτι εἰς βαθμὸν ἐμπειρίας, ἐπιτρέποντα εἰς αὐτὴν νὰ δίδῃ, τὴν φυσικὴν τῶν φαινομένων ἐξηγήσιν. Εἰς τί λοιπὸν συνίσταται ἡ πρόοδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἣν σημειοὶ ἡ ρηθείσα διάκρισις τῶν τριῶν σταδίων, ἀναφερομένων ὡς στιθμῶν προοδευτικῆς ἐξελέξεως; Εἰς τὴν διαπιστουμένην ἀκριβῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ θεμελιώδη γραμμῆν, καθ' ἣν ἡ διαρκὴς τῶν ἐπιστημῶν πρόοδος, ἐπιρρίπτουσα νέον πάντοτε φῶς, ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς, τοῦ ἐρευνωμένου κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος, μᾶς ἀποκαλύπτει τὰς φυσικὰς τῶν φαινομένων αἰτίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὅτι ἐπὶ πλέον ἀπομένει, συμπύκτων μὲ τὴν ἀναζήτησιν γενικῶν καὶ ἀπολύτων αἰτιῶν, νὰ δύναται νὰ τεθῇ, ὡς ἐτέθη ὑπὸ τοῦ *Compte*, ἐκτὸς τῆς σφαίρας τοῦ ἐπιστητοῦ διὰ τὴν προσδιορίσιν διάκρισιν δύο ἐποχῶν τῆς *tendance speculative* καὶ τῆς *tendance positive*. Ἐν τῇ ἐξελίξει ταύτῃ, τὸ μεταφυσικὸν χθὲς εἶναι τὸ φυσικὸν σήμερον. Καταπολεμῶν ὁ *Kant* τὴν αὐθαιρέσιαν τῆς σκέψεως, τὴν

καλυπτομένην ὀπισθεν τῆς ἀ *priori* γνώσεως, κάμπτεται πρὸ ὀρισμένων ἀρχῶν, ἄστινας μὴ δυνάμενος τότε νὰ ἐξηγήσῃ, διὰ τῆς κεκτημένης ἐμπειρίας, ἐγκραθιστᾷ ὡς τὰς 4 ἀ *priori* μορφὰς του, τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Ἀπέδιδε οὕτω πρὸς τὸν μεταφυσικισμὸν τὸν φόρον τῆς ἐποχῆς ἐν ἣ ἐξῆ. Διὰ τὴν ἐλθῆ πολὺ μεταγενέστερον ὁ *Darwin* νὰ ἀναπτύξῃ τοὺς νόμους τῆς ἐξελέξεως καὶ κληρονομικότητος καὶ δώσῃ οὕτω ὕλην εἰς τὸν *Ernst Mach* διὰ τὴν ἀπορρίψῃ πᾶσαν ἀ *priori* μορφήν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν καὶ θεμελιώσῃ τὴν θετικιστικὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως.

Πλὴν οἷα δῆποτε καὶ ἂν ὑπῆρξε ἡ μορφή ὅφ' ἦν ὁ μεταφυσικισμὸς ἐξεδηλώθη, θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ, ὅχι εὐεργετικός, πάντως ὅμως ἀδολογῆς σταθμὸς ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἐν ἣ συνεπλήρωσε ἀναγκαῖον κενὸν τῆς ἐλλειπούσης ἐμπειρίας, ἂν μὴ ἐνέκλειε ἐν τῇ οὐσίᾳ του τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπολύτου, δι' οὗ ἀποκρυσταλλώσας καταθλιπτικῶς ὀρισμένας κοινωνικὰς μορφὰς, ἐζήτησε νὰ συνθλίψῃ ἐν αὐταῖς, μετὰ πρωτοφανοῦς σκληρότητος, ὀλοκλήρον τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν.

Ἐὰν τοιαύτην ἔλαβεν ἔκτασιν ἡ μεταφυσικὴ ἐκδήλωσις εἰς ὀλοκλήρον τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς, οὐδόλως ἄπορον ἂν καὶ ἐπὶ τῶν ἀξίῶν, ὡς ἀνωτέρω καθωρίσθησαν, ἡ αὐτὴ ἐξεδηλώθη ἀντίληψις. Ἐν τῇ μελέτῃ τῆς μεταφυσικῆς ἐκδηλώσεως ἐπ' αὐτῶν, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἐρευνα τῶν ἰδιαίτερων συνθηκῶν, ὅφ' ἄς ἐν ἐκάστη τῶν ἀξίῶν κατηγορίᾳ, τὸ στοιχεῖον τοῦ μεταφυσικισμοῦ ἀνεφάνη.

Ἰπῆρξαν ἀξίαι, αἵτινες ἐξυπηρετοῦσαι μίαν κοινωνικὴν ἀνωτερότητα, ἐτάχθησαν ἐξ ἀρχῆς ἀντιμέτωποι, πρὸς αὐτὸν τὸν πρωτόγονον ἀτομισμὸν, ὃν ἐζήτησαν νὰ καθυποτάξουν. Ἡ μορφή αὐτῶν γεννηθείσα εἰς τὴν φωτεινὴν ἀντίληψιν ὀρισμένων ἀτόμων, ξένη πρὸς τὴν ψυχὴν τῶν ομάδων πρὸς ἣν ἀπηυθύνετο, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς αὐτάς, παρὰ διὰ τῆς συνειδητῆς στροφῆς πρὸς τὴν μεταφυσικὴν πίστιν μεθ' ἧς αἱ ἀξίαι αὐταὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν ζωὴν. Ὁ μεταφυσικισμὸς ἐπενέβη ἐνταῦθα, ὅχι διὰ τὴν ἐξηγήσῃ τὸ ὑπάρχον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιβάλλῃ τὴν προβαλλομένην νέαν μορφήν. Τοιοῦτος ἐξεδηλώθη ἐπὶ τῶν ἀξίῶν τῆς ἠθικῆς, αἵτινες εἰσερχόμεναι εἰς τὸν ἰδιαίτερον κύκλον τῶν θρησκευτικῶν δογμάτων, εὐρίσκουν τὴν γένεσιν των εἰς τὴν θείαν ἀποκάλυψιν. Εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἀπεκρυσταλλώθησαν αἱ ἀνάγκαι ὀρισμένης ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐποχῆς. Ποιὰ τις ἐλαστικότης, διὰ τοῦτο ἐν αὐτῷ, νοουμένῳ πάντοτε ἐντὸς τοῦ γενικωτέρου πλαισίου τοῦ μεταφυσικοῦ.

σικισμός, τηρουμένου και τούτου ἐν ἐπαφή πρὸς τὴν ἐξελισσομένην ἐκ τῶν ἀναπτύξεων τῶν ἐπιστημῶν ἀνθρωπίνην συνείδησιν, θὰ ἀποτελῆ πάντοτε τὸ ἰδανικὸν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ τὸν συμβιβασμὸν οὕτως εἶπεῖν, τοῦ κλειστοῦ ἠρησχευτικοῦ δόγματος πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐλευθέρως σκέψεως.

Τὸ αὐτὸ ἐπανελήφθη καὶ ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ δικαίου, ὅπου ἐπίσης ἐξεδηλώθη ὁ μεταφυσικισμός. Ἡ στροφὴ μάλιστα πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ δὲν εἶχε κἄν τὴν δικαιολογίαν τῆς σκοπιμότητος, ἣν παρυσίασεν ἐν τῇ ἠθικῇ. Διότι ἐν τῷ δικαίῳ ὁ μεταφυσικισμὸς ἐπενέθη, μόνον διὰ νὰ ἐπικουρήσῃ εἰς τὸν ἀγῶνα ἐν ἔμελλον νὰ διεξαγάγῃσι οἱ παλαιοὶ κανόνες, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἐκφρασὴν τῆς ἰσορροπίας ἄλλης τοῦ κόσμου οἰκονομικῆς μορφῆς, κανόνες γεννηθέντες ἄλλοτε ὁμαλῶς διὰ τοῦ ἔθιμου, κατὰ τῶν νέων συμφερόντων, τῶν νέων ἀναγκῶν, ἃς ἐγένετο ἢ διαρκῶς ἐξελισσομένη οἰκονομικῇ τοῦ κόσμου μορφῇ.

Ἐν τῇ τοιαύτῃ του κατευθύνσει τὸ δίκαιον εὔρον ἀποκλῆς ἔρεισμα εἰς τὴν μυστικοπάθειαν τῶν ὁμάδων, πρὸς τὰς ὁποίας οἱ κανόνες του ἔμελλον νὰ ἐκλύσων. Ἀπεδόθησαν εἰς τὴν θείαν ἀποκάλυψιν. Ἐπὶ αἰῶνας ἐξετέραφη ἡ ἀνθρωπότης μετὰ τὰς θέμιστας καὶ τοὺς ποινίφηνκας καὶ μετὰ μίαν φωτεινὴν παρένθεσιν, ἣτις ἀνοίγεται εἰς τὴν δημοκρατικὴν τῆς Ρώμης ἐποχὴν, μετὰ τὴν δημιουργικὴν δράσιν τῶν Πραιτόρων καὶ τὴν θαθεῖαν κοινωνικὴν ἀντίληψιν τοῦ δικαίου, ὑπὸ τῶν μεγάλων Ρωμαίων νομικῶν τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, ὑποδουλοῦται καὶ πάλιν μετὰ τῆς ὅλης ἀνθρωπίνης συνειδήσεως καὶ ἡ συνείδησις τοῦ δικαίου εἰς τὸ θεοκρατικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἐκυριάρχησε μετὰ τῆς ἐκκλησίας, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς.

Ἀφ' ἧς τὰ πρῶτα τῆς ἀναγεννήσεως φῶτα διέλυται τὰ μεσαιωνικὰ σκόπη, οὐδαίς εὐρέθη πλέον διὰ νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ θεοῦ δικαίου. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ἐπὶ τοῦ φαινομένου τοῦ δικαίου, ὡς εἶχε διαμορφωθῆ τοῦτο ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει, διὰ τῆς μακρᾶς ἐξελιξεως, προέκυψεν ἡ ἔννοια τοῦ φυσικοῦ δικαίου ὑποκατασταθέντος εἰς τὴν θέσιν τοῦ πρώτου. Φυσικὸς δικαίου (jus naturale), νοουμένου ὡς ἀρχῆς δικαίου ἀπολύτου καὶ ἀιδήου, à priori ὑπάρχοντος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν. Ἐντὸς τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς, τοῦ ἀπολύτου δικαίου, διεξήχθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ὁ ἀγὼν μεταξύ τῶν περὶ τὸν Thibaut καὶ τὸν Savigny θεωρητικῶν, τῶν πρώτων ἐκπροσωποῦντων τοῦ Kant τὴν φιλοσοφίαν τοῦ rationalisme, τῶν δὲ δευτέρων τοῦ Hegel τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἐξελιξεως. Ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἀντίληψιν εἰργάσθη καὶ ἡ νομικῇ

ἐπιστήμη μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων, τείνουσα εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ δικαίου, ὡς ἀφηρημένης ἔννοιας, διὰ συλλογιστικῶν ἀκροβασιῶν.

Καὶ μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπιστημονισμοῦ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος, ἀνώτεροι θεωρητικοὶ ἐν τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ βαθύ κοινωνικὸν τοῦ δικαίου αἰσθημα, εἰργάσθησαν διὰ νὰ ἐναρμονίσουν τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ πρὸς τὸ σύγχρονον ἐμπειρικὸν πνεῦμα. τὸ εἰσαχθὲν διὰ τοῦ Spencer καὶ εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας.

Ἦδη ὁ Karl Marx ἐνωρὶς εἶχεν ἀναφωνήσει, «Αἱ ἐρευνάί μου ἐπὶ τῆς rechtsphilosophie τοῦ Hegel μοῦ ἀπέδειξαν, ὅτι τὸ δίκαιον καὶ ὁ κρατικὸς ὀργανισμὸς δὲν δύνανται νὰ ἐξηγηθῶν ἐκ τῆς ὀλίγου γενικῆς ἐξελιξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος».

Ὅπως διάφορος σημειοῦται ἡ μεταφυσικὴ ἐκδήλωσις ἐπὶ τῶν ἀξιών ἐκείνων, αἵτινες ἀνταποκρινόμεναι εἰς ἄμεσον ἀνάγκην, δὲν ἔχουν ἀνάγκην ἀναφορᾶς, πρὸς μεταφυσικὴν τινα δύναμιν, διὰ νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὴν ζωὴν. Ἡ γένεσις των, φυσικὴ καὶ ἡρεμος, ἀπλοῦται ἀφ' ἐαυτῆς καταλαμβάνουσα τὴν ψυχὴν τῶν ὁμάδων, ἃς συνδέει φυσικὴ ὁμογένεια ἢ διαδύωσις ὑπὸ κοινὰς τῆς ζωῆς συνθήκας. Ἐγεννήθησαν κατὰ τὸν τρόπον ταῦτον, ὡς ἐκφράσις αἰσθήματος αἱ ἀξίαι τῆς αἰσθητικῆς, ἐγεννήθησαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὡς διανοήματα καὶ ὅλαι ἐκεῖναι αἱ ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὅσας προσδιώρισαν αἱ ἰδιαιτέραι κοινωνικαὶ συνθήκαι, ὅφ' ἃς ἐκάστη κοινωνία διεβίωσεν.

Αἱ πρῶται ἀξίαι, τῆς αἰσθητικῆς, χωρὶς οὐδὲως νὰ χάσουν τὸν χαρακτήρα των ὡς αἰσθήματος, διατηρήθησαν ἐφ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι, παρ' οἷς ἐγεννήθησαν, ἐξηκολούθησαν νὰ αἰσθάνωνται αὐτάς, καὶ ἀπέθαναν, ὅταν ἡ διαρκὴς ἐξέλιξις διεμόρφωσε νέον κόσμον, ἐπιδράσαντα καὶ εἰς τῆς αἰσθητικῆς τὴν διάπλασιν.

Ἐμείναν οὕτω ὡς ἀπλοὶ ἱστορικοὶ σταθμοί, καλλιτεχνικαὶ διαθέσεις κλασικῶν ἐποχῶν, χωρὶς νὰ κατορθώσουν νὰ ὑπερβῶν τὰ ὅρια τῆς δημιουργίας, ἐν ἧ τὸ πρῶτον ἀνεπτύχθησαν. Πρόκειται πάντως περὶ τῆς λεπιοτέρας μορφῆς, ἐν ἧ ἀποτυπῶνται ἡ ἐσωτέρα διάθεσις τῶν διαφόρων ἐποχῶν, χαράσσουσα εἰς τὴν γενικὴν γραμμὴν τῆς αἰσθητικῆς τὴν ἰδιαιτέραν τῆς ἰδιοσυστασίαν. Διότι ἡ αἰσθητικὴ ὡς τοιαύτη, εἰς τὰς γενικὰς τῆς γραμμᾶς, ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρχῃ ἔσσει μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ὁποῦ καὶ ἀνταποκρίνεται. Ἐν τῇ ἐξηγήσει αὐτῆς, ὡς ζωϊκοῦ φαινομένου, ἐσημειώθη δεδαίως μεταφυσικὴ ἐκδήλωσις, ἐφ' ὅσον αἱ ἐρευνᾶι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐπὶ τῆς ζωικῆς

λειτουργίας, μὴ ἀποδώσασαι εἰσέτι, ὀλόκληρον τὸ φαινόμενον τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, εἰς τὴν φυσικὴν τῶν αἰτίαν, ἐπέτρεπον ἐπ' αὐτῶν οὐκ ἀνδρήποτε μυστικοπαθῆ ὑπόθεσιν. Αἱ αὐταὶ συνθῆκαι σημειωθεῖσαι καὶ εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῶν διανοημάτων, προεκάλεσαν τὴν ἰδέαν τῆς ἀ priori γνώσεως, ὅπισθεν τῆς ὁποίας καλυπτόμεναι αἱ ἐμπνεύσεις θεοπνεύστων προφητῶν ἢ αἱ ἐξ ἀτελῶν παρατηρήσεων γενικεύσεις τῶν φιλοσόφων τοῦ κλασικοῦ τύπου, ἢ philosophie intime ὅπως ἐκφραστικῶς ἀπεκλήθη, ἐζήτησαν νὰ δεσπόσουν τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Ἐκάμπτετο καὶ ἐκεῖ ἡ ἀνθρωπίνη ἔρευνα, πρὸ τοῦ γεγονότος τῆς ὑπάρξεως γνώσεως, ἐκτὸς συγκεκριμένης τινὸς παρατηρήσεως, μέχρις οὗ ὁ Ernst Mahe ὀλοκληρῶν τὰς ἀναπτύξεις τοῦ Darwin, ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς νοητικῆς λειτουργίας, ἀποκαθίστα τὴν ἀρχὴν τῆς θετικῆς ἢ ἐμπειρικῆς γνώσεως.

Δὲν συνέβη τὸ αὐτὸ προκειμένου καὶ περὶ τῶν κοινωνικῶν ἀξιών, ὡς ἀνωτέρω καθωρίσθησαν, εἴτε ἀπλαῖ κοινωνικαὶ ἀντιλήψεις ἦσαν αὐταί, εἴτε πραγματικαὶ καταστάσεις (κοινωνικοὶ θεσμοί). Οἱ λαοὶ δὲν ἠσθάνθησαν αὐτάς, ὅπως τὰς ἀξίας τῆς αἰσθητικῆς, τὰς ἐξετίμησαν μόνον διὰ συλλογιστικῆς ἐργασίας. Τοῦτο ἐπέτρεψεν αὐταῖς νὰ ἐπιζήσουν, διατηρηθεῖσαι ἐπὶ χιλιετηρίδας, ἀκόμη καὶ δταν αἱ συνθῆκαι τῆς ζωῆς πρὸς ἃς τὸ πρῶτον ἀντεπεκρίνοντο ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν.

Ἡ ἐπιβίωσις αὐτῶν ἐσημειώθη, ὅχι ὡς ἐκφρασις αἰσθήματος, προκαλουμένου ἐκ τῆς συναισθήσεως ἀντιστοιχῶν ἀναγκῶν, ἀλλ' ὡς ἐπιβίωσις νοητικῶν ἀξιωματίων ἢ καταστάσεων, πρὸς ἃς κοινωνίαι γηρασμένα, ἀποδαλοῦσαι τὴν νεανικὴν τῶν ὁρμῆν πρὸς δημιουργίαν, ἔμειναν καθηλωμένα, μὲ τὴν προσαρμογὴν πρὸς μακρὰν ἱστορικὴν παράδοσιν ἢ τὴν μαγνητικὴν ἔλξιν φωτεινοῦ παρελθόντος. Ἔστησαν τότε ὡς κοινωνικαὶ προλήψεις, μετέωροι ὅπως εἶπεν, εἰς κόσμους ξένους, καὶ δταν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀνήσυχον ἀπὸ τὸν ἀμείλικτον τῆς αἰτιότητος νόμον, ἐστάθη καὶ ἐπ' αὐτῶν, διὰ νὰ ἀναζητήσῃ τὴν γενεσιουργόν τῶν αἰτίαν, ἢ μεταφυσικὴ γένεσις, ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεός, ἐπῆλθε καὶ ἐνταῦθα, διὰ νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ ἀναγκαῖον κενόν, ὅπερ ἄφηγε εἰς τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν ἢ ἐλλείπουσα ἐμπειρία.

Ἦννοήθησαν ὅτω, ἐντὸς μεταφυσικοῦ πλαισίου, κοινωνικαὶ ἀντιλήψεις, καὶ ἐσυγχύθησαν πρὸς αὐτὴν τὴν φυσικὴν τάξιν, τὴν φυσικὴν δημιουργίαν, θεσμοί, οἵτινες πάντες ὑπῆρξαν, πρὸ χιλιετηρίδων, ἢ ἐκφρασις ἄλλης τοῦ κόσμου οἰκονομικῆς μορφῆς, δημιουργήματα κοινωνικῶν, αἵτινες μετὰ δημιουργικὴν μετεώρησιν κατὰ τοὺς πρώτους τῆς

ἐμφανισεῶς τῶν χρόνου, μετέπεσαν εἰς τὴν ἀδράνειαν τοῦ γήρατος, διὰ νὰ ὑποκατασταθοῦν καὶ ἐκεῖ ἀπὸ τὰς νέας δημιουργικὰς ομάδας, νέας, εἴτε διότι τότε ἐνεφανίσθησαν διὰ πρώτην φοράν ἐκ τῆς ἀγριότητος εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ πολιτισμοῦ, εἴτε διότι παραμερισμένοι μέχρι τοῦδε ἀπὸ τὰς κρτούσας τάξεις, ἀνέκτησαν μόλις τότε τὴν ὑπεροχὴν ἐπ' αὐτῶν καὶ μετ' αὐτῆς ἐπέπλευσαν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως ομάδων νέων, ὑπὸ τὴν πρώτην τῶν ἔννοιαν, ἐσημειώθησαν ὡς ἱστορικαὶ μονάδες, ὁ Κινεζικὸς, Ἰνδικὸς, Ἀσιαιογυπτικὸς, Κλασικὸς, Ἀραβικὸς καὶ Γερμανορωμαϊκὸς πολιτισμός. Ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως ομάδων νέων, ὑπὸ τὴν δευτέραν ἔννοιαν, ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὸ φεουδαλικόν, ἀστικόν, καὶ προλεταριακὸν καθεστῶς, σημειοῦται ἢ παρατηρουμένη ἐξέλιξις ἀποχρώσεως ἐν τῷ νεωτέρῳ πολιτισμῷ.

Καὶ ἐκάστοτε, δταν ἐπνευσαν αἱ πρώται πνοαὶ τῆς δημιουργίας, ἐκ τῶν σημειωθεισῶν ὡς ἀνωτέρω κοινωνικῶν ἐναλλαγῶν, ἀντετάχθησαν πάντοτε κατ' αὐτῶν αἱ ἀποκεκρυστάλλωμένα μορφαὶ γηρασμένων ἀξιών, ὅσας ἢ ἄγνοια ἢ ἡ ὑστεροβουλία ἀπεκρυστάλλωσεν εἰς στενώτατον μεταφυσικὸν πλαίσιον.

Εἰς τοιοῦτον προετάθησαν πλαίσιον κατὰ τοῦ ὁρμητικοῦ χειμάρρου τῶν μεγάλων ἀστικῶν μαζῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Εἰς τὸ αὐτὸ ἀντιτάσσονται καὶ σήμερον, κατὰ τῆς προοιωνιζομένης ἐπικρατήσεως, τοῦ ὅλα ἐν ὄγκουμένου προλεταριάτου, ἐπερχομένου μετὰ μεγαλειτέρας ἐτι αὐτοσυνειδήσεως, ἀποκλειστικότητος καὶ αὐτοπεποιθήσεως, διὰ νὰ θρυμματίσῃ τοὺς νεκροὺς τῆς ζωῆς τύπους καὶ ἀποτυπώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν σφριγῶσαν ἰδικὴν του ζωῆν.

Ἰπὸ τὸ βάρος τῶν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν, θραύεται, ὅ,τι ἔχει ἀποβῆ ἀπλή κοινωνικὴ πρόληψις. Νέαι γεννῶνται μορφαί, ὅσαι δύνανται νὰ ἐναρμονισθοῦν πρὸς τοὺς νέους τῆς ζωῆς ὄρους. Ἀποσυντίθενται θεσμοὶ θεμελιώδεις, ὅπως ἡ πατριαρχικὴ οἰκογένεια, παραμερίζονται ἄλλαι λεπτομερέστεραι ἀντιλήψεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐὰν τοῦτο δὲν ἐξεδηλώθη εἰσέτι σαφῶς εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις, ὅπου ἡ ζωὴ διατηρεῖ τὴν ὁμαλὴν καὶ βραδείαν τῆς ἐξέλιξιν, ἐκδηλοῦται ὁμως ἐναργέστερον εἰς τὰς μεγάλας, τὰς διομηχανικὰς καὶ ἐργατικὰς πόλεις, ὅπου συγκεντρῶνται τὰ κύματα τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἡ λειτουργία τῆς καπιταλιστικῆς μηχανῆς, ρίπτει καθ' ἐκάστην εἰς τὸ περιθώριον τῆς ζωῆς. Ἐκεῖ διαμορφοῦται ὁ νέος τοῦ μέλλοντος κόσμος.

Ὁ παγκόσμιος πόλεμος, διῆλθε ὑπὲρ πάντα ταῦτα, ὡς ἰσχυρὸς συγ-

κλονισμός. Ἐδωσε μίαν ταχυτέραν στροφήν εἰς τὴν καπιταλιστικὴν μηχανήν, συνεκέντρωσεν ἀφ' ἑνὸς περισσώτερα κεφάλαια, ἔρριψε ἀφ' ἑτέρου περισσώτερα ἀνθρώπινα ὄντα εἰς τὸ περιθώριον τῆς ζωῆς, ἐσπατάλησε τεράστιον ποσὸν πλούτου καὶ διὰ ταχυδακτυλουργικῆς τέλους ἐπεμβάσεως ἐπὶ τοῦ πιστωτικοῦ νομίσματος προεκάλεσε μίαν πρωτοφανῆ σύγχυσιν εἰς ὀλόκληρον τὴν ζωὴν, τὴν παλλομένην ἄλλως, ἀπαιλῶς, εἰς τὴν εὐαίσθητον ταύτην χορδὴν, τοῦ μέτρου τῆς ἀξίας. Ὡς ἀποτύπωσις βαθυτάτων ἰχνῶν, ἐκ τῆς διαβάσεως του, ἐξηπλώθη ἀπανταχοῦ μία πρωτοφανῆς δυστυχία. Ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν, ἡ ζωὴ δέχεται τὸν τόνον τῆς ἐκ τῆς ἐπιπόνου προσπάθειας, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν στοιχειωδεστέρων τοῦ ἐτόμου οἰκονομικῶν ἀναγκῶν. Ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῶν, ἐθρυμακτίσθησαν παλαιαὶ ἀξίαι. Μεταξὺ τῶν συντριμμάτων των, ἰδιαίτερος πένθιμοι, διακρίνονται αἱ ἀνεστραμμένα ἀξίαι τῆς παιδείας καὶ τοῦ τίτλου, ὑπὲρ τὰς ὁποίας, ὑπεροπτικῆ προβάλλει τὴν κυριαρχίαν τῆς, ἡ ἀποκλειστικῆ ἀξία τοῦ πλούτου.

Εἰς τὸ περιθώριον τῆς ζωῆς, ὠχροὶ καὶ φοβισμένοι, οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ πτελοῦχοι, ἀφήνουν τὴν θέσιν των, εἰς τοὺς διαφοροτρόπως ἐξογκοῦντας τὸ πορτοφόλιον των.

Καὶ προβάλλει εἰς τὰ χεῖλη πάντων τὸ ἐρώτημα, νεκροὶ λοιπὸν τῆς ζωῆς τύποι, ἦσαν αἱ ἀξίαι τῆς παιδείας καὶ τοῦ τίτλου, εἰς ἃς ἄλλοτε τόσον ἐπιστεύσαμεν ;

Ὁὐ τὸ ἐξετάσω. Ὁ πλοῦτος, ἡ παιδεία καὶ ὁ τίτλος, ἀνεγνωρίσθησαν πάντοτε ὡς ἀναμφισβήτητοι ἀξίαι, ἀλλὰ διεδαθμισθησαν εἰς τὴν κλίμακα μιᾶς ἱεραρχίας, κατὰ λόγον ἀντιστοιχόν, πρὸς τὴν διαβάθμισιν τῶν ἀναγκῶν, πρὸς ἃς ἀναπεκρίνοντο. Εἰς πᾶσαν ἐποχὴν καὶ πάντα χρόνον, αἱ οἰκονομικαὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκαι, ἀπετέλεσαν τὴν βᾶσιν τῆς ὑπάρξεώς του καὶ ἡ ἀντίστοιχος αὐταῖς ἀξία τοῦ πλούτου, ἀπέτελεσε τὴν βασικὴν ἀξίαν ὅλων τῶν πολιτισμῶν. Ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, ὡς προϋποθέσεως, ἠγνωσθησαν αἱ λοιπαὶ ἀνάγκαι, ἡ ἀξία τῆς παιδείας καὶ τοῦ τίτλου, εἰς κοινωνικὰς τάξεις ἐξιχθείσας πρῶτον εἰς ἑαυτὸν τινὰ εὐμαρείας, καὶ ἔτυχον τῆς πρώτης αὐτῶν ἀναγνωρίσεως. Καθόσον δὲ τὸν πολιτισμὸν τῶν ἱστορικῶν ἐκείνων περιόδων, τὸν προσδιώριζε ἡ κρατοῦσα τάξις, ἣτις ἦτο καὶ ἡ οἰκονομικῶς κρατοῦσα, ὑπεισήρχοντο εἰς τὰς ἀξίας αὐτοῦ, καταλαμβάνουσαι τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, καὶ αἱ ἀξίαι τῆς παιδείας καὶ τοῦ τίτλου.

Εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν αὐτὴν ἐμφάνισιν τῶν πολιτισμῶν, τὴν σημειουμένην ἐπὶ τῶν φεουδαλικῶν καθεστώτων, ὑποκαθίστανται οἱ ἐπὶ

λαϊκωτέρων βάσεων θεμελιούμενοι πολιτισμοὶ τῶν ἀστικῶν δυνάμεων τοῦ 19ου αἰῶνος, χωρὶς αἱ ἐξεταζόμεναι ἀξίαι νὰ χάσουν τὴν θέσιν των μεταξὺ τῶν ἀξιῶν τοῦ κρατοῦντος πολιτισμοῦ. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ἔτι μετὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν εἰρημένων δυνάμεων, ἐσημειώθησαν τὰ ἐξῆς δύο γεγονότα. Τὸ πρῶτον, εἶνε ἢ ἐκ τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος ἐπικρατήσασα ἀντίληψις, ὅπως τὰ κρατικὰ ἀξιώματα, μὴ ἀπονέμονται τιμητικῶς, ἀλλὰ ἐπὶ ἀμοιβῇ. Τοῦτ' ὅπερ συνεδίβασέ πως τὸν τίτλον πρὸς τὴν οἰκονομικὴν εὐημερίαν. Τὸ δεύτερον εἶνε ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν πορισμάτων, εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ζωῆς, ἐξ ἧς προέκυψεν ἐμπορικὴ ἀποτίμησις τῆς παιδείας, ἐξασφαλίσασα αὐτῇ τὴν εἰρημένην οἰκονομικὴν προϋπόθεσιν. Ἐφαίνοντο οὕτω ὅλον ἐπὶ λαϊκωτέρων βάσεων ἐκτεινόμεναι αἱ ἐν λόγῳ ἀξίαι καὶ θεμελιούσαι ἔτι μᾶλλον τὴν θέσιν των εἰς τοὺς νεωτέρους λαοκρατικοὺς πολιτισμούς. Ὁ σοσιαλισμός, ἐπαγγελλόμενος τὴν ἴσην κατανομήν τοῦ πλούτου, διετῆρει εἰς αὐτάς, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο οἰκονομικὸν σύστημα, πλεονεκτικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν ἀξιῶν τοῦ πολιτισμοῦ του, ἐξασφαλίζων μάλιστα εἰς αὐτάς καὶ μέτρον τι φυσικῆς ἐπιλογῆς.

Πάντες ἀπεβλέπαμεν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, ὅταν ἐπῆλθεν ὁ συγκλονισμὸς τοῦ μεγάλου πολέμου. Εἰς τὴν δίνην τῆς οἰκονομικῆς ἀναρχίας τὴν ἐξ αὐτοῦ προκληθεῖσαν, ἀλλὰ ἐπαγγέλματα ἐλαστικώτερα, κατώρθωσαν νὰ διατηρηθοῦν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ προσαρμοσθοῦν πρὸς τὰς νέας οἰκονομικὰς συνθήκας. Αἱ ἐπιστήμαι καὶ οἱ τίτλοι, δὲν ἐπέδειξαν τὴν αὐτὴν ἐλαστικότητα. Ἀπολέσασαι τὴν εὐμενῆ αὐτῶν ἐμπορικὴν ἀποτίμησιν, ἐξετοπίσθησαν διαδοχικῶς, ἐξ ὅλων τῶν κοινωνικῶν προχωμάτων. Ἐὰν δὲ που ἐζήτησαν νὰ σταθῶσι, παρεσύρθησαν καὶ ἐκείθεν, ἀπὸ τὴν ἔντασιν τοῦ κερδοσκοπικοῦ πυρετοῦ, τῶν μεγάλων ἀκόπων κερδῶν, ὃν προεκάλεσεν, ἢ ἐκ τῆς οἰκονομικῆς ἀναρχίας, ταχυδακτυλουργικῆ δημιουργία κολοσσιαίων περιουσιῶν. Ἐκτοπισθεῖσαι διαδοχικῶς, αἱ ἀξίαι τῆς παιδείας καὶ τοῦ τίτλου, ἀπώλεσαν τὴν λαϊκὴν αὐτῶν βᾶσιν, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ τὴν θέσιν των εἰς τοὺς νεωτέρους λαοκρατικοὺς πολιτισμούς. Φαινομενικῆ τῶν συμβαινόντων ἀντιμετώπισις, μᾶς παρασύρει εἰς τὸ νὰ ἀπορρίψωμεν αὐτάς ὡς νεκροὺς τύπους. Ὅφειλεται τοῦτο εἰς τὸ ὅτι, ἐν τῇ μακρᾷ αὐτῶν ἐξελίξει, ἐλησημνήθη ἡ οἰκονομικὴ προϋπόθεσις, ὅφ' ἦν πάντοτε ἠγνωσθησαν.

Ὁ οἰκονομικὸς τυφὸν θὰ παρέλθῃ. Πρὸς τί καὶ ἂν ἄλλαι, ἐλαστικώτεροι ἀξίαι, κατώρθωσαν νὰ ἐπιπλεύσωσιν; Ὅταν ἡ ἡρμεία ἐπανέλθῃ

εἰς τὴν τρικυμισμένην μας οἰκονομίαν καὶ οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι ἐπαναλάβουν τὴν φυσιολογικὴν τῶν λειτουργίαν, θὰ καταυγάζουν καὶ πάλιν εἰς τὸ στερέωμα, τῶν ἀνωτέρω λαοκρατικῶν πολιτισμῶν, αἱ ἀξίαι τῆς παιδείας καὶ τοῦ τίτλου, θὰ καταυγάζουν λαμπερώτεραι ἐτι, ἐκ τῆς νοσταλγίας μακροῦ χωρισμοῦ.

ΑΓΓΕΛΟΣ Γ. ΤΣΟΥΡΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΑΙ

KOHLER, Josef, Lehrbuch der Rechtsphilosophie, 3. Auflage neu bearbeitet und herausgegeben von Dr. Arthur Kohler. Landgerichtsdirektor in Berlin, Berlin—Grunewald, Verlag von Dr. Walther Rothschild, 1923. XXIV, 300 σελ.

Ὅπως τὸ φῶς ἐκλιπόντων ἀστέρων τοῦ Σόλμαντος ἐξακολουθεῖ πολλάκις ἐπὶ ἔτη μακρὰ μαρμαίρον ἐπὶ τοῦ στερεώματος, οὕτω καὶ τὰ φῶτα τῶν ἐκλιπόντων ἀστέρων τῆς Ἐπιστήμης δὲν παύουσιν ἐπὶ χρόνους μακροὺς φωτίζοντα τὴν μελετώσαν ἀνθρωπότητα. Ἐκπέμπονται δὲ τὰ φῶτα ταῦτα ἐκ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων, ἐν οἷς οἱ τῆς διανοίας ἀριστεῖς ἀποκρυσταλλοῦσιν ἐκάστοτε ὑψηλὰς ἀρχὰς καὶ μεγάλας ιδέας. ἄς ἀπερχόμενοι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου κληροδοτοῦσιν εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους.

Εἰς τὴν τάξιν τῶν συγγραμμάτων τούτων καταλεχτέον ἀναντιρρήτως καὶ τὸ περὶ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου σπουδαῖον ἔργον τοῦ μεγάλου νομοδιδασκάλου καὶ φιλοσόφου Ἰωσήφ Kohler, ἐκδοθὲν ἐσχάτως τὸ τρίτον τῆ εὐλαβεῖ ἐπιστησὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ *Ἀρθούρου Kohler*. Εἶναι ὁμολογουμένως βαρὺς πάντοτε ὁ κληρὸς τῶν τέχνων μεγάλων ἀνδρῶν, μάλιστα δὲ ὁσάκις ἡ Μοῖρα ἐπιβάλλει αὐτοῖς ὅπωςδήποτε τὴν συνέχειαν τοῦ ἔργου ἐκείνων. Εὐνόητοι ἄρα εἶναι καὶ οἱ ἐνδοιασμοὶ ὑφ' ἃν κατείχeto ὁ *Ἀρθούρος Kohler*, ὡς αὐτὸς οὗτος μοι ὠμολόγησεν, ἀναλαβὼν ἐκ νέου δημοσιεῦσιν τοῦ εἰρημένου συγγράμματος, εὐνόητος δὲ καὶ ἡ συντηρητικότης μεθ' ἧς διεξήγαγε τὴν τυπικὴν αὐτοῦ ἐπεξεργασίαν. Ὁρθῶς σκεπτόμενος ἀπέφυγε πᾶσαν συμπλήρωσιν τοῦ κειμένου θεωρήσας αὐτὴν ἀνευλαβῆ καὶ ἄστοχον. Τοιαῦται μεταβολαὶ τῆς οὐσίας τοῦ προκειμένου συγγράμματος θὰ ἦσαν εὐπρόσδεκτοι ἂν ἐγράφοντο διὰ τοῦ ἀριστοτεχνικοῦ καλάμου δι' οὗ ὁ ἀείμνηστος ἐρευνητὴς μετέδιδεν ἀκαταπόστως τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας αὐτοῦ. Ὁ *Ἰωσήφ Kohler* ὡς λίαν προσφυνῶς ἀναφέρεται ἐν τῷ προλόγῳ, δὲν ἐφιλοπόνηι νέας ἐκδόσεις, ἀλλὰ νέα συγγράμματα. Καὶ ἂν ἡ συντριβὴ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῆς ἰδίας πατρίδος δὲν ἔφευγεν αὐτὸν πρὸ τετραετίας εἰς τὸν τάφον, ἡ προκειμένη τρίτη ἐκδοσις τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου θὰ ἐνεφανίζετο αὐτὸ τοῦτο ὡς νέον σύγγραμμα, ὡς δύναται τις εὐκόλως νὰ συμπεράνη παραβάλλων τὴν δευτέραν ἐκδοσιν τοῦ ἔργου τούτου (1917) πρὸς τὴν πρώτην (1908), ἀποτελοῦσαν ἀπλοῦν σχεδιάγραμμα τῆς δευτέρας. Καὶ θὰ εἶχε πολλὰ νὰ μεταρρυθμίση καὶ νὰ συμπληρώσῃ ὁ σοφὸς ἀνὴρ. Καὶ διὸ οὐ μόνον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ζητήματα ἐκεῖνα, ἅτινα, ὡς φερ' εἰπεῖν τὰ περὶ ποινικῆς δικονομίας, μετ' ἐξαιρετικῆς συντομίας ἐξετέθησαν ἐν ταῖς προηγουμέναις ἐκδόσεσιν, ἢ καὶ παντελῶς παρωράθησαν, ὡς λόγου χάριν τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῷ καθολικῷ τοῦ δικαίου συστήματι, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἀπειράριθμα νομικὰ καὶ φιλοσοφικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ προβλήματα τὰ προκύψαντα ἐκ τῶν ἠθικῶν ἐρειπίων τὰ ὁποῖα συνεσώρευσεν ἢ ἐπὶ ἐμπόλεμον πενταετίαν λύσσα τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου καὶ ἢ ἐπὶ ἑτέραν ἀπόλεμον μέχρι τοῦδε πενταετίαν ἀκαταλόγιστος καὶ αἰσχρὰ πολιτεία τῶν διευθυνόντων τὰς τύχας τῶν λεγομένων πεπολιτισμένων καὶ χριστιανικῶν λαῶν.

Ἐν τῷ περὶ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου συγγράμματι τοῦ *Kohler* ἀπεκρυσταλλώθησαν αἱ φιλοσοφικαὶ περὶ δικαίου καὶ περὶ πολιτισμοῦ καὶ περὶ πολιτείας καὶ περὶ θρησκείας ἰδέαι, καὶ καθόλου εἰπεῖν ἡ γενικὴ περὶ κόσμου θεωρία τοῦ ἐπιφανοῦς νομοδιδασκάλου, ὡς εἶχεν ὀρμιάσει παρ' αὐτῷ μετὰ μελέτην συνεχῆ τριῶν καὶ πλέον δεκαετηρίδων τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας καὶ μετὰ ἔρευναν ἀκαταπόνητον καὶ καρποφορὸν τοῦ δικαίου διαφόρων ἀρχαίων καὶ συγχρόνων λαῶν εἴτε ἐν τῷ λεγομένῳ πολιτισμῷ προηγουμένων εἴτε πρωτογόνων καὶ ἡμιβάρβάρων.

Ὡς φιλόσοφος ὁ *Kohler* ὑπῆρξεν ἀνεκάνειν πολέμιος τῆς ὑλοφροσύνης καὶ ἡ ἀκραιφνῆς αὐτοῦ ἰδεολογία καὶ αἰσιοδοξία διαφαίνονται ἐν πάσῃ τοῦ προκειμένου βιβλίου σελίδι. Θωμαστής τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου καὶ τοῦ Ἐγγέλου ἐτελεύτησε νὰ διασκειάσῃ καὶ ν' ἀναζωογονήσῃ καὶ νὰ παραγάγῃ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ τρίτου, οὐδανὸς ἢ ἐπίδρασις ἐπὶ τὸν *Kohler* γενόμενον ἰδρυτὴν τῆς λεγομένης Νέας Ἐγγελοῦ Σχολῆς, (1) ὑπῆρξε μεγίστη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Schopenhauer καὶ ὁ Nietzsche ἐπέδρασαν οὐκ ὀλίγον ἐπ' αὐτόν. Ὁ Κάντιος οὐδέποτε ὑπῆρξε συμπαθὴς τῷ *Kohler*, ὅστις δυσμενέστατα ἐκφράζεται καὶ περὶ τῶν νομοδιδασκάλων τῶν κατατριβομένων περὶ τὴν σχολαστικὴν κατασκευὴν νομικῶν ἐννοιῶν καὶ περὶ τὴν τυπικὴν καὶ περὶ τὴν νέαν διαίρεσιν τοῦ δικαίου ἐρημνείαν, ἀνευ φιλοσοφικῆς τῶν πραγμάτων ἐρεύνης.

Τὸ ὑπὸ κρίσειν σύγγραμμα διαίρεται εἰς δύο μεγάλα μέρη· τὸ γενικὸν καὶ τὸ εἰδικόν. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἐκτίθενται ἐν τρισὶ τμήμασιν αἱ φιλοσοφικαὶ βάσεις καὶ ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου, ἡ ἀνέλιξις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ ἀνέλιξις τοῦ δικαίου. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μέρει ἐν δυοῖν τμήμασιν ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὸ δίκαιον τῶν ἀτόμων, περιλαμβάνον κατὰ τὴν νέαν διαίρεσιν τοῦ *Kohler*, τοῦτο μὲ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ὀνομαζόμενον προσωπικὸν δίκαιον, εἰς δ' ὑπάγει καὶ τὸ οἰκογενειακόν, τοῦτο δὲ τὸ περιουσιακόν, ὅπερ ὑποδιαιρεῖ εἰς τὸ ἐνοχιζόν καὶ τὸ κληρονομιζόν δίκαιον, καταργῶν οὕτω τὴν ἀπὸ τοῦ *Hugo* καὶ ἐντεύθεν ἐπικρατήσαν ταξινόμησιν τῶν κλάδων τοῦ ἀστικῆς δικαίου, καὶ τὰ κατὰ τὸ δίκαιον τῆς δλότητος, ὑποδιαιρούμενον κατὰ τὸν *Kohler* εἰς τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας καὶ τὸ δίκαιον τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπερ συτήθως ἀποκαλοῦμεν διεθνῆς δίκαιον.

Τὰ μέγιστα πλεονεκτήματα τοῦ συγγράμματος τοῦ *Kohler* εἶναι ὁ ἐκθαμβωτικὸς πλοῦτος τῶν ἰδεῶν καὶ ἡ μεθοδικὴ τῶν πραγμάτων κατάταξις καὶ ἀνάπτυξις καὶ τὸ γλαφυρὸν καὶ σαφὲς τοῦ ὕφους. Τὸ τελευταῖον τοῦτο θεωροῦσι μειονέκτημα οἱ γνήσιοι Γερμανοί, προτιμῶντες τὸ σκοτεινὸν καὶ δυσνόητον ὕφος καὶ κατακρίνοντες πᾶσαν φιλόκαλον καὶ αἰσθηματικὴν ἐν τῇ γλώσσῃ ἐκδήλωσιν, ὡς ἔπραξαν καὶ τινες Γερμανοὶ φιλόλογοι κρίναντες κακεντρέχως διὰ λόγους οὓς αὐτοὶ καὶ ἐγὼ γνωρίζομεν, καὶ οὓς ἀναφέρω ἄλλαχού, (2) τὴν ἐμὴν «Δίξην τοῦ Σωκράτους». ἐν ἣ δὲν ἐφείσθη τῶν Γερμανῶν ὑπερκριτικῶν τῶν ἐπιμένων ἡροστράτειον δόξαν, διὰ τῆς ἀδικαιολογήτου ἐνίστη καταστροφῆς μνημείων τῆς ἱστορίας, αἵτινα ἐκληροδότησαν ἡμῖν οἱ αἰῶνες. Ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ εἶναι ἀξία μνείας ὅσα γράφει ὁ *Kohler* ἐν τῷ προλόγῳ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως, ἀποτεινόμενος προφανῶς πρὸς τοιοῦτους ἀγνώμονας κριτάς, τὴν κα-

(1) Βλ. πλείονα περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ *Kohler* ἐν Βιζουκίδου. Ὁ Ἰωσήφ *Kohler* ὡς νομικὸς καὶ φιλόσοφος, ἐν Διψίᾳ 1923, σελ. 23 καὶ ἔξ.

(2) Βλ. Βιζουκίδου, περὶ τῶν Δηλίων, ἐν Διψίᾳ 1921, σελ. 11 σημ. 3.

κίαν τῶν ὁποίων καὶ αὐτὸς ὁ μέγας τῆς ἐπιστήμης ἱεροφάντης ἐγνώρισεν. Ἡ μεταβολὴ τοῦ ὕφους τοῦ συγγράμματος, λέγει, καὶ ἡ ὀντικατάστασις τῆς εὐκόλως νοουμένης τῶν πραγμάτων ἀναπτύξεως διὰ φρασεολογίας βαρείας καὶ σκοτεινῆς, περιβαλλούσης πᾶσαν ἀλήθειαν διὰ σκληροῦ κελύφους, ἀντίκειται οὐ μόνον εἰς τὴν ἐμὴν φύσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης. Ἄν ἐν παροχρημένοις χρόνοις οἱ φιλόσοφοι ὄφειλον νὰ ἐκφράζονταν σκοτεινῶς πρὸς ἀποφυγὴν πολιτικῶν ἐπιθέσεων, σήμερον ἡ ἐλευθερὰ ἐπιστήμη ἐπιτρέπει νὰ ἐκφραζόμεθα σαφῶς καὶ εἰλικρινῶς. Ὁ ζητῶν εἰς τὸ σκοτεινὸν ὕφος πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης δεικνύει ὅτι στενεύεται τοῦ δόφρου τῆς καλλιτεχνικῆς τῶν πραγμάτων ἐκθέσεως ὡς ἀπαιτοῦσιν οἱ νεότεροι χρόνοι. Ὁρατοὶ ὁμολογουμένως λόγοι, οὓς ἔδει νὰ ἔχωσιν ἀέλπτε ὑπ' ὄψιν οὐ μόνον οἱ γράφοντες ἀλλὰ καὶ οἱ κρινόντες ἐπιστημονικὰ συγγράμματα. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον· *σοφὸν τὸ σαφές*.

Αἱ τυπικαὶ μεταρρυθμίσεις, εἰς αἷς προέβη ὁ *Αρθούρος Kohler*, δηλονότι ἀναγκαῖαι τινὲς μεταθέσεις τμημάτων τοῦ κειμένου, αἱ προστεθεῖσαι παραπομπαὶ εἰς ἄλλα τοῦ Ἰωσήφ *Kohler* συγγράμματα καὶ πρὸ παντός ἡ συστηματικὴ διὰ τίτλων καὶ ὑποτίτλων κατανομή τῆς ὅλης ὅλης μετὰ συνοπτικῆς προτάξεως τοῦ περιεχομένου, μὴ θίγουσαι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ δίδουσιν αὐτοχρημὶ νέαν μορφήν εἰς τὸ σοφὸν ἔργον, ἀξίανουσαι τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, διότι καθιστῶσι τοῦτο εὐχρηστοτέρου, ἐφ' ᾧ καὶ δίκαιος ὀφείλεται τῷ ἐκδότῃ ἔταινος. Ὁρθῶς δὲ ποῶν οὗτος παρέλειψε χωρὶν τινα τῆς δευτέρας ἐκδόσεως, γραφεντὰ ἐν μέσῳ πολέμῳ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς πολεμικῆς ψυχώσεως καὶ τῆς ἀσυνειδήτου κυβερνητικῆς ψευδολογίας, αἵτινες εἶχον σκοτίσει τότε καὶ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν τὴν ὀρθὴν κρίσιν. Ὅτι δὲ ἐν ἔργῳ ὀγκώδει ὡς τὸ προκείμενον οὐ αἰαί τις καὶ τινα παροράματα νὰ εὐρηθῆναι ἀπορίας ἀξίον. Ἀλλὰ ταῖς εἶναι μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσήμαντα, ὡς δειγματος χάριν ἡ ἐν σελ. 46 ὑπόσημ. 53 παραπομπὴ εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ συγγράμματος ρητόν, τὸ ὁποῖον μᾶτην ζητεῖ ὁ ἀναγνώστης.

Ὡς κατακλείδα τῆς κρίσεως ταύτης ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω τὴν γνώμην ὅτι ἡ Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου τοῦ Ἰωσήφ *Kohler* ὅσα τὸ τελευταῖον πνευματικὸν τέκνον τοῦ ἀνδρός καὶ ἐγκλείουσα τὰ σοφὰ πορίσματα μακρῶν μελετῶν ἐπιστεγάζει οἶοναι τὸ ὅλον ἔργον τοῦ Τιτάνος τούτου τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀνήκε εἰς τὴν τάξιν τῶν βιβλίων ἐλείνων, αἵτινα δὲν ἀπαιχαιοῦνται εὐκόλως, κα προόρισται νὰ διατελέσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀριστον καὶ ἀπαραίτητον ἐφόδιον τῶν βουλομένων νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς φιλοσοφικὰς περὶ δικαίου καὶ περὶ πολιτείας μελέτας, κόσμημα δὲ πολῦτιμον πάσης νομικῆς καὶ φιλοσοφικῆς βιβλιοθήκης. Θεωρῶ δὲ εὐκταίαν τὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μεταγλώττισιν τοῦ σοφοῦ συγγράμματος.

Ἐν Βερολίῳ

Π. Κ. Βιζουκίδης

Βιζουκίδου Περ. Κ. Ὁ Ἰωσήφ *Kohler* ὡς νομικὸς καὶ φιλόσοφος μετὰ βιογραφίας, εἰκόνας τοῦ *Kohler* καὶ βιβλιογραφικὸν πίνακος τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἐν Διψίᾳ, τύποις Δρουγουλίνου, 1923, 92 σελ.,

Μὲ τὴν συνήθη φιλοκαλίαν τὴν διακρίνουσαν τὰς ἐκδόσεις τῶν ἐν Διψίᾳ διεθνῶς φήμης καταστημάτων Δρουγουλίνου ἐξεδόθη πρὸ ὀλίγων ἑβδομαδῶν ἢ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλῳ πραγματεία, δι' ἧς πλουτίζεται ἡ σειρά τῶν ἐπιστη-